

הלכות שלהם הוא רק מההתגלות הלב עד שנפתח הפה בהכרח לומר הלכה זו, שאי אפשר כלל בענין אחר. והיינו, על ידי הרגשת הנוכח דהש"י בפרט כל דבר עד שירגיש באמת בלבבו איך הש"י ברגע זו שליט בכל, והוא אופה פתו ומכין מזונו, ולולי הוא לא היה לו לאכול, עד שממילא נפתח פיו לברך 'המוציא' בדוכתי דקדים בישולא — על ידי הרגשה ברורה ומפורשת בלב כזו, אפשר לחדש אותה הלכה להיות הלכה קבועה אחר כך בתלמוד.

כידוע, דכל דבר שכבר היה אחד שהרגיש בירור אור זה על בוריו, כבר נפתח שער אותו האור בעולם והוא פתוח אחר כך לכל, דזה כל ענין עסק הדורות שקבע הש"י אע"פ שהם מתקטנים והולכים, לפי שכל האורות שנפתחים בכל דור ודור על ידי אנשי סגולה מחכמי ישראל, אין נסתמים עוד, והם פתוחים לעולם ונעשים הלכות קבועות לכל ישראל. ולפיכך אע"פ שדורות אחרונים קטנים, מכל מקום יש להם מעלה זו דננס על גבי ענק, כי כבר פתוחים לפניהם כל שערים שפתחו קדמונים, והם מחדשים והולכים לפתוח שערים אחרים, אע"פ שהם קטנים מאד מכל מקום הם במעמקים יותר, כי הם כבר עברו שער בנפשם שנפתח לראשונים. וכל הלכות שהוא מאור המאיר בלב לכל אחד מחכמי התלמוד בפרט, כבר נקבעו לאורות והלכות קבועות לכל ישראל, כי מיד שנפתח אותו אור ללב חכם פרטי, לבבות כל ישראל מחוברות כלב אחד ומיד הוא פתוח בלב כולם, כל אחד כפי מדריגתו עד קטנות המדרגות... והלכה הזו דמהיכן קשרו המוציא שהוא פתיחת אור דהכרת נוכח בכל פרט ופרט, זה אי אפשר אלא על ידי דרגא דנבואה. וזה שאמר לו מנשה 'חברא...' דכפי החסרון שלנו כך היה השלימות גם כן בהשגת נוכח דהש"י כמראה באצבע כי גם כל מעשינו פעלת לנו.

וביקש ממנו שיאמר לו וידרוש בשמו בפירקא. פירוש, האמירה אינו סיפור דברים, רק שיאיר לו אור זה בקרב לבבו, דזה היה כל לימודם תלמיד מרבו, שהרב היה מגלה לו תעלומות לבו ונפתח הלב של התלמיד גם כן, דדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, דלכן לא נכתב תורה שבעל פה, דתושבע"פ הוא לבו ומה שבלב אי אפשר לכתוב... וזה שביקש ממנו שיגלה לו אור זה בקרב לבבו כדרך רב לתלמיד, ואז ידרוש בפירקא — פירוש, שיפרסם זה בלבבות כל בני ישראל מאחר שיפתח זה בלבבו, וידרוש משמו, כי התגלות אור זה הוא ע"י התדבקות רוחיה ברוחא דלולי כן לא נתגלה זה ללבו דרב אשי, כי הוא מאור הנבואה שכבר נסתלק ולא היה אפשר להתגלות הלכה זו רק בחלום, שהוא אחד ממשים בנבואה'.

דף קג

זיחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה... — בכל הספרים שלפנינו כתוב 'זיעתר' ולא 'זיחתר'. ויש שלא גרסו כלל בגמרא 'זיחתר לו', אלא שדרשו חילוף אותיות ע' וח' (ע' דקדוקי סופרים).

ומצינו דרשות רבות המבוססות על חילופי ע' וח' [ושאר אותיות קרובות שממוצא אחד בפה] וכגון בסמוך 'התוך' דרשו מלשון חותך. וכן לעיל סג: אדר-הדור. ע"ע במובא בספר נפש חיה (לר"ר מרגליות) או"ח נג, יב; מנהגי ישראל (שפרבר) ח"א עמ' קמב. וע"ע במובא לעיל לט: ע.

ובענינה של 'חתירה' זו — ע': יד רמה; תקנת השבין ג, עמ' 10; יב עמ' 112 ואילך ובעמ' 164; אוהב ישראל — לימי הרצון והתשובה, ד"ה וגבי מנשה.

בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה, נסתכל בצדקיה

ונתקרה דעתו — אף על פי ש'החרש והמסגר' היו קיימים בבבל, ומדוע לא הועילה זכותם כשם שהיא הועילה במלכות יהויקים? יש לומר משום שלא היו בארץ ישראל וחסרו מהם כל המצוות התלויות בארץ. ועוד, שהדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוק, לכן לא הגנה זכותם. וזה שהגנה זכותו של צדקיהו ולא הגנה זכותו של ירמיהו הנביא, שהיה צדיק גמור וחסיד גדול — נראה אע"פ שעדיף מצדקיהו, יש לו דין 'חיד', לא כן צדקיהו שהיה מלך, נחשב הוא כרבים, ולכן לענין הגנה על העולם, מועילה יותר זכותו של המלך השקול כנגד הרבים (בן יהוידע).

'נסתכל בצדקיהו ונתקרה דעתו. — בצדקיה נמי כתיב ויעש הרע בעיני ה'?' — שהיה בידו למחות ולא מיחה' — מבואר בגמרא בכמה מקומות שצדקיהו היה צדיק ושלם במעשיו, וכבר פרשו באופנים שונים כמה מאמרים המורים אחרת — ע' במצוין ביוסף דעת נדרים סה.

'שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו, הביא אלהיהם והשתחוה להם' — כינהו 'שחוק', כי באמת כל ניצוח בני ישראל לאומות העולם הוא על ידי ניצוח לאותו כח הרע בעבודה שבלב, ואילו אצל אמציה לא היה ניצוחו לכח הרע דאדום, אדרבה הרי עבד אחר כך לאלהיהם, ונתדבק בכח הרע שלהם עוד יותר, ומסתמא לא ניצחו כלל, רק הקב"ה שחך עמו, כלומר עשה דבר שייראה כאילו כן אך לא ניצחו באמת (עפ"י צדקת הצדיק רס. ועש"ע).

'בכיי ליה למר...' — תרגום: בכיתי לו לאדון שלא [אולי כמו: 'ולא'] ידע, הייכתי לאדון שלא ידע — אוי לו למי שלא ידע בין טוב לרע. כלומר אין האויל מקבל תוכחה בשום פנים.

'ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה...' — אף על פי שיש בידם תורה ומעשים טובים ויש להם חלק לעולם הבא, אינן מקבלות פני שכינה להסתכל באספקלריא המאירה (יד רמה. וע"ע בספר בית אלקים להמב"ש שער התשובה א; גליוני הש"ס כאן).

— 'וראו כי מעלה עליונה ונשגבה יש בין תמים לבלתי תמים — זהו רואה פני שכינה, ולכך אמרו: ארבע כיתות חשמ"ל אינם רואים פני שכינה — והוא הטעם, היותם בלתי תמימים, דבכל אנשים אלו ליכא תמימות ולכך אינם יכולים לראות פני שכינה, רק השכינה הולכת מאחריהם. ובעו"ה עבירות הללו דשים ברגליהם ואינם שמים על לב עונש גדול שיש בזה' (מתוך יערות דבש ח"ב דרוש יב).

'שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך' — כאן פרש רש"י 'ספק נדה' דוקא. ובמסכת בבא מציעא (קז.) פרש רש"י 'כל שכן ודאי'.

וכן ציינו מקומות רבים שפרוש רש"י בפרק 'חלק' שונה משאר מקומות. ויש ששיערו שפירוש חלק הוא מתלמיד רש"י. וכשכותב 'מפי מורי' הכוונה לרש"י. ואולם לכאורה בראשונים אין במשמע כן.

(ע' במובא בספר 'ממזרח נועם' (להר"ז ורהפטיג ז"ל) כאן, ובחיבור 'לדרכו של רש"י בפירושו לתלמוד' (מאת יונה פרנקל) — פרק י. עוד על פירושים הנראים כסותרים בדברי רש"י בשתי מסכתות — ע"ע במובא בקדושין כח).

אכן נראה ליישב שכאן הדרשה מתייחסת על הפסוק 'נגע לא יקרב באהלך' וודאי אין בכלל זה נדה ודאי, שכך דרכו של עולם ואינו בכלל 'נגע לא יקרב', אבל בב"מ הדרשה מוסבת על 'ברוך אתה בבואך', והיא יציאה מגדר הטבע לטובה.

(ע"ב) 'מפני מה עי"ן של רשעים תלויה — כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה'
 — הרמ"ה גרס 'נעשה רשע מלמעלה', ופרש 'רש' מלשון ראש ושליט (כמו: 'רשות'); כיון שנעשה אדם מנהיג ושליט למטה, נעשה רשע למעלה. והקשו, לא לכתוב העי"ן כלל? ואמרו משום כבודם של דוד ונחמיה שהיו צדיקים גמורים. (וכגסה זו ופירושו זה נראה מדברי בעל הטורים במדבר א, ג).
 אמנם משה ויהושע ושמואל, אע"פ שהיו מנהיגים את ישראל — אינם בכלל, שלא מחמת שררה היו רודים אלא מחמת שהיו הכל צריכים לתורתם ולנבואתם, ולא עוד אלא שלא היו עושין אלא על פי הדיבור. וכן אין בכלל זה מלך שירש את השררה מאבותיו, שזה אינו נעשה רשע למעלה, כי יורש את השלטון בין כל שאר הירושות, וכדכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו. עד כאן מהרמ"ה.

'מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים' — כנגד שני מלכותו. יש אומרים שבכל שנה ושנה היה מחדש בו ושונה ודורשו ומפלפלו (ערש"י). ולא מילתא היא, שהרי כל התועבות כולן היה עושה, וכיצד יושב ומפלפל בתורת כהנים? אלא מסתבר שכך הכוונה, בזכות חמשים וחמש פנים שהיה שונה בעבר, האריך במלכות חמשים וחמש שנים (יד רמה).

וזה לשון רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין (בספרו תקנת השבין יב, עמ' 112):
 ... 'ומלבד מה שאיתא בסנהדרין על כל מלכים, הפנים שהיו שונים בתורת כהנים, רצה לומר בדרכי העבודה להשי"ת. ובמנשה אמרו נגד שני מלכותו, עי"ן שם ברש"י, דכל שנה היה דורשו — הרי גם בשנות רשעו לא זו מלדרוש רזי תורה בעבודת השי"ת. [וירבעם ק"ג] — נראה לי בגמטריא עגל, כי היה דורש דרשות של דופי לפתוח (נדכצ"ל) דרכי עבודת השי"ת במעשה העגל. ואחאב פ"ה — אולי לפי שחידש עבודת הבעל בישראל, שעיקר עבודתו כפי הנראה קצת היה בפה, כמו שנאמר והשארתי... כל... הפה אשר לא נשק לו... אבל נשיקת פה נראה דנתחדש או ע"י אחאב בעבודת הבעל, ואין כאן מקום להאריך יותר בזה]. עוד מצינו אמנשה ביחוד, אתחזי ליה בחלמא, חברך קרית כו', והוא אמר אכולהו ג' מלכים ומכולהו לא בא אליו לשאלו על זה אלא מנשה — משמע דהוא הגדול שבהם, ושלו לבד היה ראוי שיחרה לו על מה שקראו חברין. וכן זכה שנקבע הלכה בשמו בגמרא, מהיכן למשאר המוציא, מה שגילה בחלום ונדרש משמו, ואע"פ שאין לו חלק לעולם הבא...
 אבל יש פעמים אנשים גדולים כאחר ומנשה שכבר זכו במדריגתם לנשמה ואחר כך חוטאים. וזה נקרא יודע רבונו ומורד, שיוכל לפגום גם הנשמה שבמות, ששם החכמה והידיעה לרבונו, ועל ידי זה יוכל להגיע דאין לו חלק לעולם הבא...!

'... כמו שכל הגדול מחבירו יצרו גדול... כך כל מי שיצרו גדול מחבירו, זה סימן שהוא הגדול ממנו מצד הניצוצות קדושות שבו גם כן, כי זה לעומת זה עשה האלקים בכל אחד, והברירה בידו, וסודו מבואר בספר הגלגולים פ"א.

וכל אותן שבעה שאין להם חלק לעולם הבא שנמנו בפרק 'חלק' מכלל הדורות כולם, שנראה שהיו היותר גרועים מכולם, היו מוכנים גם כן להיות היותר גדולים, וכמו שאמרו שם (קב.) ושם אחר כך (סע"א ורע"ב) בירבעם, ושם (קג:) עליו ועל אחאב ומנשה, ושם (קד:) בדואג ואחיתופל על פסוק איה סופר, וגיחזי נמי... (מתוך 'דברי סופרים' לר"צ הכהן, יט).

'... פנים בתורת כהנים' — לפי שבספר ויקרא רבו בו פנים יותר מבשאר חלקי התורה, כי ספר זה מלא הלכות ונתקבלו בו קבלות בתורה שבעל פה יותר משאר ספרים, לכן גם רבו בו הדרשות, כי אין

קבלה שלא נרמזה בתורה שבכתב (מתוך פתיחת הנצי"ב לפירושו העמק דבר — ויקרא).

'אחו ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה', לא חיינ ולא נידונין' — אלא מתגלגלים בכל דור ודור ונתקנים קמעא קמעא, וראשון ראשון שנתקן — עולה לגן עדן (בן יהוידע. וע' יד רמה).

ואם תאמר, מה טעם אינם נידונים? לפי שנשתדלו בהצלת נפשות ונלחמו מלחמת חובה ונצטערו בצערן של ישראל. וזה גם הטעם שאמון ויהויקים, על אף שהיו רשעים גמורים חיים לעולם הבא ונידונים בגיהנם (יד רמה).

'כלום אני עושה אלא להכעיס' — באור דבר זה, כיצד יתכן שאדם יהא מכיר רבונו ומתכוין למרוד בו — ע' ליקוטי מאמרים לר"צ הכהן עמ' 240; מכתב מאליהו ח"ד עמ' 184; שיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ ז תשל"ג; טז תשל"ב.

'מגרב לשילה ג' מילין...' — על איתורה וזיהויה של 'גרב' — ע' בספר עיונים בדברי חז"ל ובלשונם לר"ח הכהן ארנטרוי (עמ' קעו).

'שפתו מצויה לעוברי דרכים' — והועילה מצוה זו להכריע עבירות חמורות של עבודה זרה שעל ידה נעשה מומר לכל התורה כולה — מפני שהודמן לו שמחיה נפשות צדיקים, שבלעדיו היו מתים מרעב ומצמא, ובגרימתו חיו שנים ועשו מצוות מרובות (בן יהוידע).

דף קד

'אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם — לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד...' — ודאי לא נחשד יהונתן בחסרון אהבה לדוד, והלא אהבתם נזכרת לדורות עולם כאהבה שאינה תלויה בדבר (אבות ה). ומכל מקום מניעת שתי ככרות הללו גרמה לצרות גדולות ששינו את מהלך ההיסטוריה של עם ישראל!

מכאן למדנו שהגומל חסד עם חברו, גם אם המעשה כשלעצמו נראה דבר פעוט ומתבקש מאליו בין שני אוהבים, יתכן וללא אותו מעשה היו מתגלגלים צרות גדולות אשר אחריתן מי ישרון, והפעולה ה'קטנה' גרמה הצלה גדולה. כמה עידוד יש לשאוב מכאן להיות רודף חסד! (מהרב הדר מרגולין הי"ו).

'רב יוסף אמר: מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו...' — על דרך שאמרו (בברכות יב:). כל העושה דבר ומתבייש בו — מוחלין לו על כל עוונותיו. והטעם, שזה מראה שהחטא לא היה חטא בדעת ומתוך הכרה שכלית, כי חוטא כזה אינו בוש במעשיו, אלא תקף עליו יצרו ולכן הוא בוש לאחר מעשה (עפ"י עקדת יצחק שער מ).

'אבא לא מזכי ברא' — כי רק כלפי קבלת טובות ושכר בעולם הזה נאמר ועשה חסד לאלפים, אבל לא לענין עולם הבא, שם הבן הוא המזכה את האב שהרי האב הביאו ונמצא הוא הגורם למצוות ומעשים טובים של הבן, אבל להפך לא, שהרי אין לבן תוספת זכויות על ידי מעשי האב (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ה